

בנאות דשא

פרשת כי תצא תש"פ - גליון י"ז

דולה ומשקה מתורת רבוה"ק מפרשיסהא קאצק וגור זי"ע במשנת רבינו ראש הישיבה שליט"א

ציצית כבלא דעבדא המקיף כל הויית האדם

גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בך (כב, יב). ויש להתבונן במהות מצות ציצית, וממנה נלמד גם העבודה המוטלת עלינו, ובמיוחד בימים אלו שלפני ראש השנה.

הנה ידוע חידוש המרדכי (הל' קטנה את התקנה, הובא בבית יוסף א"ח סס"י ג) דלא אמר הכתוב לא תלבש בגד מארבע כנפות בלא ציצית, דאין הטלית אסורה בלבשה, אלא שאחרי שלבשו חייב להטיל בו ציצית. ובאבני נזר (י"ד סי' שפא) דן האם בשאר המצוות גם אמרינן כדברי המרדכי, עי"ש.

וע"ד העבודה י"ל אמאי דייקא במצות ציצית אמרינן כן. דהנה המהות של מצות ציצית היא חותם של עבודת, לזכור שעבדים אנו המצויים לקיים את כל התרי"ג מצוות התלוים בה, וכמ"ש בתוס' (מנחות מג:) שהגמרא מדמה חותם של טיט לציצית, משום שהציצית מעיד על ישראל שהם עבדי הקב"ה, וכמו חותם של עבד, דציצית היא כבלא דעבדא. וכ"כ החינוך (מצוה שפ) 'ואין דבר בעולם יותר טוב לזכרון כמו נישא חותם אדוניו קבוע בכסותו אשר יכסה בו תמיד ועיניו ולבו עליו כל היום'.

ואיתא בגמרא (שבת נג:) שעבד אסור לו לצאת בשבת בכבלא דעבדא, משום דחיישינן שאם יפול יתירא העבד מהאדון, ויבוא לטלטל בשבת, לפי שדרך האדונים היה להקפיד מאוד אם העבד הוריד את החותם ואפילו אם נפל בטעות, כי על העבד להרגיש בכל רגע ורגע שהוא עבד של רבו. ואם בעבד של בשר ודם כן, עאכ"כ שכן הוא בעבודתו של בני ישראל למלך מלכי המלכים הקב"ה, צריך להיות תמיד עם הכבלא דעבדא בלי להסירו אפילו לרגע, דשעבוד העבד אינו רק בשעת העבודה לאדון, אלא גם בשעת אכילה שינה וכל שאר הדברים הגשמיים, בכל שעות המעט לעת, בכל הליכותיו ומעשיו, עליו להיות עם תחושה פנימית שאנא עבדא דמלכא.

וללמד ענין זה צוהה התורה המצוה של ציצית דייקא אחרי לבישה כדברי המרדכי, דאם המצוה היתה להטיל הציצית קודם שלובשו, היה הארבע כנפות בגד של מצוה

לפני הלבשה, והיה מקום לומר שענין העבודת שהיא המהות של מצות ציצית אינו אלא בזמנים מקודשים ובדברים שבקדושה, וח"ו להכביל אלף אלפי הבדלות אומות העולם המאמינים בדתם ומקיימים את החוקים שלהם, מ"מ אין עבודתם אלא לזמנים ודברים מיוחדים לדת שלהם, ובכל שאר הזמנים וההנהגות עושים כטוב בעיניהם.

אבל בני ישראל - אנו עבדי הבורא ית' בכל הליכותינו, בכל דרכיך דעהו. ולכן צוהה התורה מצות ציצית בכה"ג, שעל בגד גשמי כמו כל שאר הבגדים, מחייבת התורה להטיל בה ציצית. ודייקא החיוב של מצות ציצית הוא באופן כזה יותר משאר מצוות, משום דמצות ציצית מורה על היותנו עבדים לה' כנ"ל, ומצוות ציצית אנו למדים מהות של היותנו עבדי ה'. ואמרו חז"ל (סוטה יז, וכתוס' שם מירושלמי) מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונים, מפני שהתכלת דומה לים והים דומה לעשבים ועשבים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד, ופירש רש"י דאי אפשר לומר תכלת דומה לרקיע, משום דלא דמי לרקיע כל כך אלא דומה לדומה. אך י"ל ע"ד הדרש, שצבע התכלת צריך להזכיר להאדם לא רק רקיע וכסא הכבוד, אלא גם עוה"ז - ים ועשבים, שהכל נכלל בעבודתו, וכנ"ל.

ובמיוחד בימים אלו שלפני ראש השנה, שעבודת היום היא המלכת הקב"ה למלך עלינו (י"ה לה'), צריכים להתבונן ולדעת כי המלכת הקב"ה בראש השנה אינו עבודה של יום אחד בשנה, אלא קבלה הוא לכל ימות השנה לרבות הלילות, בכל עת ובכל מצב ובכל מקום, ולא רק כשעוסקים בתורה ומצוות, כי אין זו המלכת ית"ש למלך אם מקבלים את מלכותו רק בשעת קיום תורה ומצוות, אלא שהרגשה 'אנא עבדא דקדושה בריך הוא' תקיף את כל הויית האדם, בכל רגע מימי חייו, עד כדי שמעצם מהותו והתנהגותו של איש יהודי תצא הצעקה לה' - כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך, רבונו של עולם איך בין דיינס א קנעכט - אני עבדך בן אמת.

(בפארשפיל מוצש"ק כי תצא תשס"ט - עבד"ד ח"א עמ' קמז-קנא)

אונז זענען זיינע זעלנער

בדורות הללו, שלדאבוננו נתמעטו בני המלוכה, כי רבים עזבו מקור מים חיים, ונשארו מתי מעט, צריכים לדעת שהקב"ה כביכול מצפה לעבודתנו, ועלינו להתנהג כראוי לעבדי המלך, ויש להתחזק ביתר שאת, בידענו כי כשהבורא ית"ש מביט על עולמו ורואה את ההשתתה שיש היום, את הקרירות לדברים שבקדושה, וכל הדברים המושכים את האדם לרדת מטה מטה עד שאול תחתית, יש לו נחת רוח מאתנו - בני ישראל החרדים לדבר ה' המקיימים את רצונו, אונז זענען זיינע זעלנער, ועל כל אחד ואחד לדעת החשיבות והגדלות שבמעשיו, ואין בזה משום גאות (עי' קדושת לוי קדושות לפרוים קדושה ג, ועי' דרשות חת"ס לשב"ג דף רלו ט"ז), ובפרט כשמדברים על ציבור. אבל אין זה זכות בלבד אלא חובה ואחריות לשפר דרכנו, כי כשמבוננים בזה שהקב"ה מצפה לעבודתנו, ובנחת רוח שנגרם עי"ז למעלה, יש להתעורר ביותר לעשות נחת רוח זו כדבעי - לאמיר דאס מאכען גוט, לאמיר עס מאכען גאנץ, לאמיר עס מאכען מיט די גאנצע הארץ, להיות אמת'ע קנעכט - עבדים נאמנים, ושנהיה ראויים לקבל עול מלכות שמים.

(בפארשפיל מוצש"ק כי תצא תשס"ט - עבד"ד ח"א עמ' קמז-קנא)

חודש אלול

היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו!?

בימים אלו, חודש אלול, ימי תשובה והכנה לימים נוראים, צריכים להתעורר ולהתחבר ליראת שמים, הרי כל אחד מפחד ממשוה, אשרי אדם מפחד תמיד, אחד מפחד מפיגועים ואחד מבריות משונות וכדו', ומי שחוטא מפחד מהעונש על החטאים שלו, אבל הפחד האמיתי צריך להיות כמ"ש כ"ק אאז"ל במאמרו המפורסם 'מפחד אויב תיצור חיי' - 'שובו והתעוררו! טלו את הפחד הגשמי הטבעי, העמיקו את מחשבותיכם בו, ותוכחו לדעת שיש באמת לפחד, אבל מהדר ה' ומגאוננו!!! לפחד מהדר כבוד ה'.

מסופר בפי המגידים שהיה יהודי ברוסאי שעבד בקג"ב, ובשעה שהכניס לאכול ולשתות למפקדים, היה קולט קצת מהמתרחש ומזהיר את היהודים הצריכים לדעת שידעו להיזהר, יום אי' פגש יהודי ואמר לו דע לך אחי שבעוד תקופה קצרה הנך עומד לדין, הלה התחיל לרעוד ושינוי נקשו דא לדא, א"ל הלא כעת חודש אלול והנך עומד לדין ברה"ה, נרגע היהודי ואמר בתנועת יד מבטלת, אה, לזה התכוונת, לרגע נבהלתי ממש. אבל באמת אדרבה צריך כן לפחד, אבל לא מן ההפסד מעניני עוה"ז שיתכן ויבוא לידו, אלא ממי ששולחם, יראת שמים כפשוטה ומשמעה, לא כזו שמעלים אותה לביודעם ביחד עם הנוי סוכה.

בימים אלו אומרים בכל יום כי אני ואמי עזבוני וה' יאספני (תהלים כו, י), אין הכוונה שה' יאספו כי הוא יתום מאב ואם, רק שאמרו חז"ל (קדושין ל:) שלשה שותפים באדם הקב"ה ואביו ואמו, אביו ואמו מביאין חלקים גשמיים והקב"ה נותן בו הנשמה, וזהו מה שביקש דוד המלך ע"ה כי אבי ואמי עזבוני - אני רוצה לעזוב את חלק האב והאם, להתרומם ולהתנתק מהגשמיות, ורק וה' יאספני - להתקרב אל ה' ולחסות בצלו.

(ס"א בביהמ"ס בקרית גת שופטים תשע"ז)

ooo

היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו! ואנן בדין יוצאין בשמיעת האוזן, והלב עדיין מלא בהבלי, ואם לבן הרשע הבין לפנות הבית מע"ז לקראת בשר ודם, אנו לקראת המלך הקדוש עאכ"ו, אך הרבה ילדות עושה [גם למי שהלבין זקנו...] והרבה שחוק וחברים עושים, ובין כך ובין כך שנה נכנסת ושנה יוצאת, וחטאינו כשנים הללו שסדורות ובאות, והשי"ת יעזרנו לפתוח כחורו של מחט בהתעוררות תשובה.

(במכתב אלול תעש"ו תשובה)

לעילוי נשמת

הח' ר' ישראל יעקב בן ר' נתן נטע ע"ה

נלב"ע י' אלול

הנוצח ע"י בנו ר' מאיר נטע סאלני שיחי

כי תצא למלחמה - במלחמת היצר הכתוב מדבר

רש"י 'במלחמת הרשות הכתוב מדבר', היינו שהמלחמה צריך להיות כשעור לכו ברושנות מול היצר, לבלתי נתן לו לכבד אצלו (ע"י לקושי יהודה בפרשתו). ומדבריו אנו למדים שאין לחכות שהמלחמה תהיה בגבולך, שאז צריכים לתדערה ומאמץ מיוחד, כי יש לשמור להתחיל את המלחמה כשהיצר עדיין מבחין ואינו שולט עליו. וכן הוזכרונו חז"ל (ברכות ה.) 'לעולם ידגין אדם יצר טוב על יצר הרע', ולכאורה יש לתמוה הלא כלל ידוע הוא שאין יוזמים מלחמה אם אין הנצחון מובטח מראש, וכיון שיש כאן ספק כמו שאמרו חז"ל 'נצחו מוטב ואם לאו', אמאי עליו להיכנס למלחמה ולהתגרות עם היצר, אלא שהן הן הדברים, שכמלחמת היצר אין יכולים לשבת שאנן ושקט, וכדברי הרה"ק הרב ר' בונם ז"ל (ע"ש) 'יצר רע' (א"ת כו) שצריך כל אדם לדמות בדעתו תמיד, כאילו היצר עומד עליו עם גרון מונק מוכן בכל רגע להתזיז את ראשו מעליו ולהורגו, ובאם אין בדעתו כן, הרי זה סימן שכבר התזיז את ראשו. ולכן 'לעולם ידגין', להקדים כנגד היצר במלחמה תמידית לכל ניחו להתקרב אליו, כי כשכבר מגיע ח"ו לשעת נסיון, אז קשה ביותר להתגבר עליו, ורק ע"י עמידה על המשמר ועידנות תמידית, לסגור את כל הפצרות שהיצר עלול להיכנס דרכם, ע"ז אין היצר יכול לבקוע חומת וגררי הקדושה של האדם. עכ"ד. [ובספר יבנה פאר להנה"ק מבענין זצ"ל (בפרשתו) כתב 'ומה נפק' מ' לנו מזה, אולם נראה דמקודם לא היו מלחמת היצר בפשטות, היינו בדברים פשוטים, רק ברמזים בענינים גבוהים, אבל כעת בעה"ר יש לנו מלחמת היצר הרע בפשטות, בדברים פשוטים כמוכן].

בכל הספה"ק דרשו הפסוק (כ"א י) 'כי תצא למלחמה על איבך' על המלחמה הגדולה - היצר הרע וחילולתו [המקור מזה"ק (זהר חדש כי תצא נח)], ואיתא מהר"ק הרב ר' בונם ז"ל ע"ש שבשעה שהיה נודע המלחמות היה פירוש הפשוט - כי תצא למלחמה - על מלחמה גשמית, והרמוז היה על מלחמות יצר הרע. עתה, אין לנו עסק מלחמות, אזי פירוש הפשט - על מלחמות יצר הרע. והוסיף החידושי הר"מ ז"ל ע"ש דלפירוש הפשוט אדם מקורב יותר. ואכתי צריך התבוננות מה ההוראה בזה - וכי שצריך ללחום עם היצר? בא ללמדנו.

אלא כמו שאמר רבינו ראש הישיבה שליט"א (בשב"ק הקה"ת תשע"ג - עב"ד ח"ב עמ' קפז): במלחמה הגדולה כנגד היצר, אין האדם יכול לפטור את עצמו ולומר די לי במה שלא אניח לו לכבד בגבולי להסית לדבר עבירה, אלא נצרך להקדים ולצאת ללחום עמו שלא יבא בשום דרך ופירצה של חומת הקדושה, וכדאיתא מהר"ק מקאצק ז"ל ע"ש דבפרשתו כתיב 'כי תצא למלחמה על איבך ונתנו ה' אלקיך בידך', ולא נצרך תדערה בחצוצרות, ואילו בפרשת בהעלותך כתיב (י"ט) 'וכי תבוא מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלקיכם ונושעתם מאויביכם', אלא כיון שהיצר כבר נכנס ל'ארצכם' קשה ביותר לנצחו, ולכן צריכים לכל אלה, אבל בפרשתו איירי שבני ישראל יוצאים למלחמה על האויב, לפני שהאויב בא ללחום עמם. [וכאשר אמר רבי הערש טומשובר זצ"ל הדברים לפני השפת אמת ז"ל ע"ש, אמר שגם הוא חשב כן, והוסיף שער"ז יש לפרש כוונת

מילי דאורייתא

אמירת שלום איש לרעהו הכוונה לברכו בברכת השלום, וצריך להתעורר במחשבה נכונה שמאחל לו מעומק הלב הטוב שבברכות, שהוא ברכת השלום הכוללת הצלחה בכל דרכיו ומעשה ידיו. [והעירוני במה שאמרו חז"ל (ברכות ו:) שמי שאינו מחזיר שלום הוי גזול, דאי אמירת שלום הוי התייחסות גרידא קשה להבין אמאי קראו גזול, אבל כיון שבאמת אמירת שלום הוי ברכה, אם כן הרי מונע ממנו דבר גדול, ומובן שפיר דנקרא גזול. ומכבר אמרתי בדרך צחות, על אלו שאין מקדמים בברכת שלום לבלתי מכירו, שהם מתרצים קושיית גליון הש"ס, שדקדק ע"ד התוס' (גיטין סו. ד"ה וליחוש) שכתבו על הא דחיישין בשדה בלילה ליתן שלום לאחר שמא שד הוא, 'אבל בעיר מותר ליתן שלום לחבירו ומכירו בלילה', דתמוה אטו אין נותנים שלום לבלתי מכירו, ואולי רצון הנהוגים כן ליישב הקושיא. אך אין זה אלא לימוד זכות גרידא, כי באמת בהתנהגותם הפוכים הקושיא על עצמם, שמתעלמים מדברי התנא (אבות פ"ד מט"ו) 'הוי מקדים בשלום כל אדם'].

(פר' כי תצא שבת שבע ברכות להרא"מ נ"ב בן הגרד"ח שליט"א - עבד"ח ח"ב עמ' רי-ריא)

קדושת הבית

כשהבית בנוי על אדני הקדושה והטהרה כראוי זה גורם שיחיה חשק לתורה, ולהיפך ח"ו לפעמים רואים שהאב יושב ולומד והילדים אין להם חשק ללמוד, וזהו בגלל שהקב"ה מסלק שכינתו מבית זה, כדכתיב (כ"ב טו) 'כי יראה בך וגו' ושב מאחריך', וכמו שהאמרי אמת ז"ל ע"ש אמר בשם החפץ חיים ז"ל ע"ש וירא פלאצט נישט דאס יודיש הארץ פון א יוד פאר'ן גרייסען עונש וואס עס ווערט דערמאנט אין פסוק 'ושב מאחריך' - איך לא נחרד ומזדעזע לב איש ישראל מהעונש הגדול של ושב מאחריך (ע"י אוקף מכתבים להאמרי אמת ז"ל ע"ש כ"ה), יש בליט שהשכינה אינה נמצאת שם, ומה יעשה הבן ולא יטא, היום ל"ע יש גם רוחות אריות מבחורין, אבל לכל הפחות יש לשמור שהבית כפנים יהיה כראוי.

(פר' מטות תשע"א - עבד"ח ח"א עמ' קבו)

שהוא מבורך מפי הקב"ה, ואין תוספת בברכתו יותר ממה שנתברך מפי עליון.

[ולא דמי לברכת כהנים דכתיב (במדבר ו, כז) 'ואני אברכם', ובכל זאת נצרך לברכת כהנים, כי כך הוא המצוה, שעל ידי ברכת כהנים ישרה הקב"ה ברכתו. וכן נמי לא קשה ממה שבידך משה את ישראל בתחילת משנה תורה (דברים א, יא) 'ה' אלקי אבותכם יספ עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם', ואמרו חז"ל (ספרי הובא ברש"י שם) שאמר להם מרע"ה 'זו משלי' אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם, הדתם לא הוי באותו זמן שביצרכם הקב"ה, ולכן שייך שיוסיף בו"ד על הברכה, אבל באותו מעמד ממש לא יעלה ולא יוריד ברכתו]. ולכאורה יש לתמוה על קושייתו, דהא איתא בגמרא (ב"מ עה:) 'מנין לנושה בחבירו מנה ואינו רגיל להקדים לו שלום שאסור להקדים לו שלום, תלמוד לומר (כ"ג כ) 'נשך כל דבר אשר ישך' אפילו דיבור אסור', הרי שגם להסביר פנים למלוא בהקדמת שלום אסור, ואם כן הגם שאין תוספת בברכתו, מ"מ יהא בזה חשש של רבית דברים מחמת הארת פניו אליו.

אמנם גדר רבית דברים לאו מילתא בריא היא, ודנו קמאי ובתראי בהיתר החזקת טובה או אמירת תודה על הלואה, וא"כ י"ל דהאמרי אמת ס"ל דכל שאינו ברכה או תועלת מדיבורו, אף שהוא דיבור טוב ופיוס אין בו רבית דברים, והוא הדין כשמתברך בלי דיבורו, ומשום הכי שפיר קא קשיא ליה דכיון דברכתו לא אהני ליה אין בזה משום רבית דברים.

ולכאורה יש מקום לשאול, דאם נימא דכל שאין למלוה רווח ותועלת מדברי הלואה ליכא רבית דברים, אם כן אמאי אסרו בגמרא 'הקדמת שלום'. אכן טועים אנו בהבנת אמירת שלום, ומחשיבים אותו לסימני ידידות בעלמא כטפיחת שכם של אהבה וקורבה (וע"י מג"א ס"י תקנ"ד סק"א), אבל באמת

גדר רבית דברים

'השב תשיב לו את העבוס כבוא השמש ושכב בשלמתו וברכך ולך תהיה צדקה לפני ה' אלקיך' (כד, יג), ואיתא בגמרא (ב"מ פב.) מכאן שבעל חוב קונה משכון, דאם אינו קונה משכון צדקה מנא ליה. והקשו בתוס' (קידושין ח: ד"ה צדקה) דאפילו אם אינו קונה משכון, מ"מ איכא צדקה במה שמחזיר לו את המשכון לשכב עליו, כי זכותו לעכבו בידו עד שישלם [ולכאורה רש"י בלשונו הזהב מתרץ קושיית התוס', שכתב (פסחים לא: ד"ה ולך) 'אי אמרת קונה משכון איכא צדקה בהא שכיבה בשלמתו, ונראה שדייק מלישנא דקרא 'ושכב בשלמתו וברכך', דלמה נזכר הברכה על השכיבה, הלא מיד על ההחזרה הוי ליה לברכו, אלא שהלואה מברכו על שעת שכיבה שאז נהנה מחפצו של מלוה, ומכאן שבעל חוב קונה משכון. וי"ל שתוס' מיאנו בזה, כי יתכן דמה שהברכה מוזכר בעת שכיבה משום שאז הוי גמר החסד בשלימות, וכמו דאיתא בגמרא (תענית כג: כתובות סו:) שתנשים שכון מרובה במצות צדקה מפני שנותנים לעניים דבר דמקרבא הניייתה טפי, ונכלל במאמרם ז"ל (סוכה מט:) אין הצדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה].

ותירצו דייק מדכתיב 'ושכב בשלמתו וברכך', דאי לא הוי קונה אם כן כשמברכו הלואה הוי ליה רבית דברים [וכבר דנו האחרונים דלכאורה איסור רבית דברים אינו אלא דרבנן (ע"י שואל ומשיב כרך ב סו"י קצ, שו"ת מהרש"ם ח"ג ס"י צה ד"ה וע"ד). וע"י ס' המפתח רוא דשבתי ב"מ עמ' 618 טו"ג ד"ה מתוס'].

והקשה האמרי אמת ז"ל ע"ש (לקוטים קידושין שם) דהא איתא בספרי (סו, הובא ברש"י כאן) 'ושכב בשלמתו וברכך, למלך שהוא מצוה לברכך, יכול אם ברכך אתה מבורך ואם לאו לא תהיה מבורך, ת"ל ולך תהיה צדקה, למלך שהצדקה עולה לפני כסא הכבוד, ואם כן אף אם בע"ח אינו קונה משכון, מ"מ אין בברכת הלואה משום רבית דברים, מאחר

א. ע"י מאירי סו"פ איזהו נשך והגמ"ר שם, וס' המפתח רוא דשבתי ב"מ עמ' 618 טו"ג ד"ה אבל. וע"י שו"ע הרב הל' רבית סעיף ט, וע"י מרבה תורה ס"י קס סק"ט (הובא בדרכי תשובה סק"פ), וע"י אגרות משה יו"ד ח"א ס"ה, וע"י מנחת שלמה ח"א ס"י כז וח"ב ס"י סח סק"ב. וע"י מכתב הגר"י וועלץ בסו"ס חמודי אפרים ח"א, ובתו"ד מבאי בשם הגה"ק משינאווא ז"ל ע"ש שאמירת תודה אין בזה איסור, ע"י"ש (הובא בס' דברי יחזקאל החדש עמ' תג). ובעיני ראיתי מעשה רב אצל כ"ק אא"ל, שפעם החזיר הלואה ואמר למלוה הרי אסור להודות אבל זו באמת טובה גדולה, ולמדתי מכאן שאין איסור להראות לו שהוא מבין ומרגיש את החסד שעשה עמו, רק אסור להודות לו או לברכו, אבל להראות לו שמכיר טוב מותר [וע"י ס' נתיבות שלום על הל' רבית ס"י קס סעיף יא אות ח [וע"י מש"כ הגר"י וועלץ בשו"ת דברי ישראל ח"ג ס"י לו, ע"י"ש, ולהג"ל אפש"ל: קיימת בי מצות ההלואה]].

תשובה במשנת רבוה"ק (יג)

הבושה בעבירה עצמה

איתא בגמרא (ברכות ז'): 'כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו על כל עונותיו', ולכאורה יפלא אמאי עובר בושה בלבד מוחלין לו על כל עונותיו, הרי כל גנב שנתפס מתבייש וכדכתיב (דמיה ב, טו) 'כְּבִשֶׁת גִּנֵּב כִּי יִמָּצָא' ולא מסתבר לומר שכל גנב שנתפס ונכלם נפטל מלשלו, שהרי בכל עבירה אם אנשים מגלים את מעשיו הרי הוא מתבייש כמו שאמר רבי יוחנן בן זכאי (שם כה): 'כשאדם עובר עבירה אומר שלא ידעו אדם', ולא מצונו דמבואר שמי שתפסוהו בדבר עבירה מוחלין לו על כל עונותיו, והרי אמרו חז"ל (ב"ק עט:) 'שה שדרכו בגנב על כתיפו ונשאו בידיו ונתבייש בו משלם רק ארבעה ולא חמשה כשור, והרי נתבייש ובכל זאת לא נתכפר' כל עונותיו וחטאיו ויול' דשאני הוה שערין ממשיך ועוסק בעבירה ואינו עוזב (ועי' מרומי שדה ברכות סח:), ועוד קשה אמאי משום בושה על עבירה אחת ימחלו לו על 'כל' עונותיו (ועי' ריא"ף בעין יעקב, ועי' ריטב"א ומאירי שם).

אלא כוונת הגמרא אינה לבושה כזו שמתבייש מחמת שנתפס בקלקלותו, אלא מתבייש בדבר העבירה עצמה, וכמרויך בלשון חז"ל ומתבייש 'בו', שמכיר את גודל הפגם, בושה כזאת מכפרת על העבירות [משא"כ גנב מתבייש מזה שנתפס בידו ב"ד ואינו בוש במה שהמרה פי ה']. וזה שאומרים בירידו 'הרי אני לפנך ככלי מלא בושה וכלימה', והרי כלי נצרך לדבר שמכניסים לקיום, ומה צריך כלי לבושה שאדם חפץ שתעזבוהו במהרה, רק הכוונה שינצור ההרגשה והבושת לכל השנה, למען תהיה ידאת ה' על פניו לבלתי יחטא (ועי' אמרי אמת מצא"י י"ב תרע"ו).

(עניני תשובה (א) - עברא דרשא ח"ב עמ' רמד)

יסוד התשובה לחייב עצמו

[הרה"ק הרב ר' בוגם ז"ע] אמר: התשובה הוא לכאורה דבר קל כי די בהרהור לבד מדאורייתא, וכל תיקוני תשובה המבואר בספרים הקדושים ידוע, ועיין בספר תניא להרב ז"ל. אף על פי כן תדעו כי **תשובה הוא הריגה בנפש ולב נשבר, כמו אחד שנפל מהעליה ונשברו עצמותיו מכף רגל ועד ראש**, עד כאן דבריו הקדושים. ולהבין זה בדקדק מה שידוע בשם האר"י ז"ל על 'יסלחת לעונותי כי רב הוא', פירוש שההלכה כרב 'מודה בקנס ואחר כך באו עדים פטור' (ב"ק עה:), וכשיתורה בעודו בזה העולם הרי הוא מודה בקנס. ומבואר בבבא קמא (סח) שצריך לחייב עצמו בקרן לחד מאן דאמר, אבל בקנס לבד אין זה מודה, ולא נקרא מרשיע את עצמו כיון שידוע שהוא פטור, והרי כמו מחמת בעתותא דעדים שאינו בכלל מודה בקנס, ועיין **בחידידושה מהר"ם מארמ"ר ד"ק גור ז"ל** בחושן משפט סימן א' (סק"מ). ואם כן, למה התשובה מועילה, כיון שידוע שתשובה מועילה אין מחייב עצמו כלום. וכי'. ולזה אמר **רבינו הקדוש** שהזדוהה היא הריגה בנפש והוא לב נשבר וכו', ונמצא זהו הפירוש דוב אחרי שמשלים לבו לזה, וטובה מדרות אחת בלבד ממאה מלקות (ברכות ז), והוא כמו שלקח ממש.

(רמזים צופים מערכת הר"ר בוגם ז"ע את עט, ועי"ש, ועי' אתה קה)

גניבת הכוחות לדברים גשמיים

'**כי ימצא איש גנב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו**' (כד, ז), ומרומז בזה לא לגנוב את הנפש הישראלית להשתמש בה לצרכי עצמו ולדברים גשמיים, שהרי הקב"ה נתן לכל איש ישראל נפש אלוקית, נשמה שנתת בי טהורה היא, ובבואו לעולם העליון יתבע אותו בעל הפקדון היכן פקדוני האין שמרת עליו, וכשאין האדם מנצל הכוחות שקיבל מהש"י כראוי לעבודתו ית"ש, אלא עוד מעיז פניו לעשות להיפך מרצון ה', להשתמש במתנות כנגד נותן המתנה - הבורא ית"ש, הרי הוא גונב את הכוחות לצורך עצמו, ויש להיזהר להשתמש עם כל כוחות הנפש רק עבור רצון ה' (ועי' דרך פקודיך מ"ל לו אות י"א).

ואולי נרמז בפרדס"ו של רש"י (כא, יד) '**לא תתעמר בה**' - לא תשתמש בה, בלשון פרסי קורין לעבדות ושימוש עימאיה. ולכאורה מה זו ראייה מלשון פרסי ללשון הקודש [נהגם שיש עוד מקומות כן ברש"י, מ"מ בכולהו איכא טעמא]. אך ידוע מקדמונים (עי' של"ה הק' תושבע"פ כלל יד-פה קדוש אות ו, ומס' פסחים דרוש ג לשב"ג את ח, ועי' דברי דוד להט"ז בדברים ו, ח) על מה דאמרו חז"ל (מנחות לד:): 'ט"ט בכתפי שתיים פ"ת באפריקי שתיים', שבדור הפלגה נתערבו מלשון הקודש בלשונות האומות, והי' ל"ל כאן. והנה הפרסאים הם אנשים מגושמים כדחזונו במשתה של מלכם אחשורוש, וכן אמרו חז"ל (מגילה יא.) שהפרסאים אוכלין ושותין כדוב ומסורבלין בשר כדוב וכו' [ומה דאיתא בגמרא (ברכות ח):] 'אמר רבן גמליאל בשלשה דברים אוהב אני את הפרסאים הן צנועין וכו' וצנועין וכו' וצנועין וכו', צריך ישוב ואכ"מ]. ובתנ"ך יש רק ב' פעמים לשון עימור, ביפת תואר שהותרה בשר תמותות (קדושין כב:), ובגונב נפש המרמז כנ"ל על גניבת הנפש ישראלית להשתמש בה לצרכי עצמו ולדברים גשמיים, וע"כ נקט האי תיבה שנתערב בגלות אצל הפרסאים שהם מגושמים טפי (שבת תשובה תש"ע - עבד"ד ח"א עמ' קסו-קסז)

כל הקנינים עבור קיום מצוות

'**ולך תהיה צדקה**' (כד, יג), ובגמרא (פסחים לא:): נחלקו אי ישראל מגוי משכון, יתנא קמא סבר הני מילי ישראל מישאל הוא דקרינא ביה 'ולך תהיה צדקה' אבל ישראל מנכרי לא קני, ורבי מאיר סבר קל וחומר ישראל מנכרי לא כל שכן', ותמיהו האחרונים בטעמא דת"ק, הלא 'ולך תהיה צדקה' אינו **סיבה** שיהא בעל חוב קונה משכון, אלא דכיון שהתורה קוראת למעשיו צדקה, הרי זה **סימן** שבעל חוב קונה משכון, ומאחר דחזינו דהמשכון קנוי לבע"ח, מהיכי תיתי בלא סברא לחלק בין ישראל מישאל לישראל מגוי, ועל אף שאין בו צדקה (ועי' ח"י הר"מ פסחים ל: שהאר"ק). **ובשו"ת שואל ומשיב** (כרך ג ח"ב סי' קצ) תירץ דהא דאמרה תורה בעל חוב קונה משכון אינו אלא משום שרצה הקב"ה שיהא צדקה למלוה, ולזאת הקנה לו זכות במשכון, ובאמת הוי **סיבה הקנין** ולא רק **סימן** והוכחה, ולכן סבר ת"ק דישאל מגוי שאין צדקה בהחזרה לו, אין שום סיבה שיקנה את המשכון [ויש להביא סמך שקניני המשכון נקבעים על פי השלכותיו בנוגע לצדקה, ממה שכתב הש"ך (סי' עב סק"ט) שפאילו אי אמרינן דהא דבע"ח קונה משכון היינו שהוא שלו לגמרי, מ"מ יתכן דאין המלוה רשאי להשתמש בו, והיינו טעמא דכיון דאם ישתמש בו ויתקלקל, לא יוכל הלוה להשתמש בו כמו שהיה משתמש בו מקודם, ונמצא שיפחות מהצדקה למלוה, ורצון התורה היא שמעשה הצדקה יהיה שלם, עי"ש. הרי שקנין המשכון תלוי ב'ולך תהיה צדקה'].

והנה תירוץ השואל ומשיב הוא דבר נפלא למבין, ומי שהוא בעל נפש יכול להתעורר מזה צריך להיות מבטו על כל קניני עולם הזה, כי דרכו של עולם והמהלך מחשבתו של אדם הוא שהסדר הפשוט הוא שיהיה לו בעלות וקנינים גשמיים, שהרי הארץ נתן לבני אדם, אלא שעליו ליתן מזה חלק לגבוה, אבל כאן גילתה לנו התורה ה' שמה שהשי"ת נתן לאדם קנינים אין זה אלא בכדי שיהיה לו עבור קיום מצוות, ובמה להתרצות לפני השי"ת, ויש להתבונן ולהחדיר היטב שכל קניני ועניני עוה"ז מטרם ותכליתם לתועלת רוחנית שתעשה על ידם, ואם אמרו חז"ל (תענית ט.) 'עשר בשביל שתעשר', הרי התכלית הסופית והאמיתית הוא 'שתעשר בשביל שתעשר', ונכלל בדברי המשנה (אבות פ"ג מ"ה) 'תן לו משלו, שאתה ושלך שלו, וכן בדוד הוא אומר (דה"א כט, יד) כי ממך הכל ומידך נתנו לך'.

(פרי' כי תצא שבת שבע ברכות להרא"מ נ"י בן הגרד"ח שליט"א - עבד"ד ח"ב עמ' ריב-ריג)

אפסיות היצה"ר

ברש"י (כא, יא) מחז"ל (קידושין כא:): '**לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע**', וביאור עומק הענין י"ל על פי מה המסופר שפעם התוועדו האחים הקדושים **הרבי ר' אלימלך ז"ע והרבי ר' זושא ז"ע**, ושאל אחד את אחיו הלא כתוב בספרים שכל הנשמות נכללו באדם הראשון, ומדוע לא נמנעו אותו מלאכול מעץ הדעת. השיבו: אילו לא הנחנוהו, היה נשאר אצלו השקר מהנחש אשר הסית שיש בכך תמדה אמיתית, ותמיד יחשוב כי יש ביד נחש הקדמוני דבר צפון בתוכו, ולכן מוטב שיאכל וידע אחר כך כמה ריקה היא ידו של הנחש, כי רק כך יוכל להוכיח שכל תאוות היצר ופיתויו אינם אלא דמיון כוזב, שצובע הבלי העולם בצבע מושך ומפתה, וכל הגשמיות אינו אלא אחיזת עינים - 'נחמד למראה'. וזהו סוד אמרם ז"ל (חולין קט:): 'כל דאסר לן רחמנא שרא לן כוותיה', כדי שעי"ז נראה שגם מה דאסר לן אין בו ממש, אלא פיתוי היצר בלבד.

וזה מה שאמרו חז"ל 'לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע', שעל ידי שהתירה התורה יפת תואר, נראה שאין בזה תענוג, אלא מתחת ליופי והתאוה המדומה, מסתתר יצר הרע, המסנוור ומדמה שיש בהם ממש, אבל באמת אינו כלום.

וזה מוטל על בני ישראל - בני מלכים, בעמדם בעת נסיון, לעצור לרגע קט ולהתבונן, שאינו עומד מול יפת תואר, או תאוה אחרת, אלא עומד כנגד היצר, שמתחת לכל פיתויו הכל כזב, כאמור החכם מכל אדם 'הבל הבלים אמר קהלת הכל הבל', יסוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם'.

(סי"ג פרשת שופטים תשע"ג - עבד"ד ח"א עמ' רז)

דף היומי - עירובין יט

בה חובה, יש לכך משמעות אחרת לגמרי, כי אז זה משפיע על התנהגות האדם.

וכזה יש לבאר דברי המהרש"א על מה דאיתא בגמרא (שבת פט): 'אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (ישעיה סג, טז) 'כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו' וישראל לא יפיקנו אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך, לעתיד לבא יאמר לו הקב"ה לאברהם בניך חטאו לי אמר לפני רבש"ע ימחו על קדושת שמך, אמר אימר ליה ליעקב וכו', אמר ליה בניך חטאו אמר לפני רבש"ע ימחו על קדושת שמך וכו', אמר לו ליעקב בניך חטאו לי אמר לפני רבש"ע וכו' פתחו ואמרו אתה אבינו, ובמהרש"א (ח"א"ג שם) מפרש 'לא ידענו', מלשון שאנו לא ידענו, ולא כמ"ש בפסוק שאברהם לא ידע אותנו, ע"ש. ולהנ"ל אתי שפיר, דהיינו חק, כי מה שאברהם אבינו ח"ו לא ידענו, הוא פועל יוצא מזה שאנחנו ח"ו בבחינת דלא מבשקל להו לאברהם אבינו ע"ה, ולא ידענו אותו.

(נישאר הד"י נ"ן הנרי"ד שליט"א י"ב חשון תשע"א - עכ"ד
ח"א עמ' תו-תח)

איתא בגמרא (עירובין יט): שאברהם אבינו ע"ה יושב על פתחו של גיהנם ואינו מניח לכני ישראל הנימולים להיכנס לגיהנם, מלבד מי שנכשל ושקוע בתאוות מגונות דלא מבשקל ליה, פירוש שאברהם אבינו ע"ה אומר עליו שאינו מכיר.

ולכאורה יש להבין, איך אפשר לומר שיש מבני ישראל שאברהם אבינו לא מבשקל להו - אינו מכירם, הרי יש בכל איש ישראל נקודה מאברהם אבינו שאינה נאכרת לעולם, וכנודע דברי החידושי הר"מ זי"ע (ע" ס' הוכות פר' תורע) שהיו שגורים בפיו (ע" שפ"א סוכות דר"ד) על הפסוק (לך טו, א) 'אנכי מן לך' שהקב"ה הבטיח לאברהם אבינו שיהיה ממנו נקודה בלב כל איש ישראל, שאינה נטמאת ואינה יכולה להתקלקל לעולם. ועוד יותר צ"ב, שהרי כח זה גופא שאברהם אבינו יושב על פתחו של גיהנם הוא מכוחה של נקודה זו של אה"ה (ע" פני מנחם פר' וירא עמ' קד).

ואולי י"ל שהמכוון הוא להיפך, לא שאברהם אבינו אינו מכיר את בניו, אלא שמי שמשקוע בתאוות מגונות לא מבשקל ליה לאברהם אבינו ע"ה, כי כ"כ התרחק מקדושה

פרקי אבות - פרק ב'

השומעים אינם כריב"ז רבם של החמשה, וחייבים בכבודם, על כן נקטה המשנה [או אמר ריב"ז עצמו] בלשון רבי. אבל סיפא 'מכריע את כולם', זה אין מסור להדיטות, ואין הכרעתו מכרעת, ובהכרח לצטט זאת משמיה דריב"ז, והרי הוא רבם וקורא להם בשמם.

(מתוך מכתב ערשיק לסדר מטהו יפרח תש"פ)

בפ"ב דאבות (משנה ח): ריב"ז מונה שבחן, ר' פלוני ור' פלוני, ובסיפא דמתניתין: אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס בכף שניה מכריע את כולם - בלי להזכיר תואר רבי [וכן בסיפא דסיפא ואלעזר בן ערך' בנוסחאות מדויקות]. כי מניית השבח נאמרה ע"י ריב"ז באופן שיוכלו השומעים לאמרם כהגדרה מבלי הזכיר שם ריב"ז [כי אין זו "שמועה"], והרי

בן סורר ומורה בירושלים

כתב המשך חכמה (כא, יח) 'בתוספתא דנגעים (פ"ו ה"ב) אמר ר"נ דאין בן סורר ומורה נעשה בירושלים. ונ"ל הטעם על פי דאמרו (פסחים נז). שאו שערים ראשיכם ויכנס יוחנן בן גרבאי כו' וימלא כריסו כו' לא נמצא נותר במקדש, ולפי זה גם בירושלים היה תודה ושלמים ומעשר שני, וחצרות של ירושלים בדוקות משום נותר (ירושלמי ריש פסחים), והיו אוכלים בשר הרבה ויין מע"ש, לכן אין חטא אם בא הנער אל מדת הזוללות'. וכתב רבינו ראש הישיבה שליט"א: כוונת המשך חכמה, שאינו נעשה בן סורר ומורה אף באכילת בשר חולין בירושלים, דכיון שהיה הרבה בשר בירושלים ע"י התרגל באכילת תרטימר בשר חולין, כי באכילת קדשם בלאו הכי אין נעשה בן סורר ומורה (סנהדרין ע), וגם בשילה בכל הרואה או בזמן היתר הבמות לא נעשה בן סורר ומורה על ידי אכילת קדשים. עכ"ד במפי ספרים וסופרים פ"ר ראה עמ' קצא ערה 13.

כשביקר פעם הבית ישראל זי"ע אצל החזון איש זצ"ל [בפרשת כי תצא [ויש לציון שד' אלול ה"א] של האור שמח וצ"ל], ביקש החזון איש שהבית ישראל יאמר דבר תורה, והגיד את דברי המשך חכמה הנ"ל, והוסיף שלא נראה לומר כדבריו, אלא להיפך, דכיון שאכלו כל כך הרבה בשר קדשים והיו מתקדשים ומתעלים על ידי אכילתו, וכדברי התוס' (ב"ב כא. ד"ה כ) 'כי מציון תצא תורה - לפי שהיה רואה קדושה גדולה וכהנים עוסקים בעבודה, היה מכוון לבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה וכו', לכן לא יתכן כלל שיהא מי שיכשל ויתנהג כבן סורר ומורה, שהרי נהנה מזיו השכינה ומתקדש על ידי אכילת הקרבנות. והחזון איש זצ"ל שיבח מאוד את דבריו. והעיר רבינו ראש הישיבה שליט"א: דברי רבינו צריכים הוספת ביאור, שהרי בתוספתא דנגעים (שם) מבואר שזה מצד ההלכה והדין שאין בירושלים בן סורר ומורה, ונלמד מקרא, ורבינו כתב שלא היה מצב שיכשל נער בזה, וצ"ל דטעמא יתב

קנאת סופרים - ומנחה טהורה לה'

וכמ"ש הרמב"ם, אך בכ"ז צריך ללבות הניצוץ וההרגשה שיש גבוה מעל גבוה בעסק תורה"ק, ואדרבה כל כמה שאינו מתכבד בתורתו כאן, הרי הוא מנחה טהורה למלך מה"מ ית"ש, וזה ימלא לבו בשמחה אמיתית של קרבת אלוקים לי טוב, וה"ז ממש מעין עוה"ב [וגם שם אחז"ל (נב"ב ע"ה). שכל א' נכוה מחופתו של חבירו, אף שאין סותר מאמרם בברכת שאין בו קנאה ותחרות, כמבואר למעין במסילת ישרים פ"ד].

וזמן ב"ד דלמטה שלשים יום, וכן חודש אלוה, והני מילי במבקש לפרוע, אך האומר לא אתינא אינו בכלל כמ"ש בב"ב ק"ב, והשי"ת יעורר לבבנו בתשובה שלימה.

כנפש ידיד קשורה בנפשך
שואל

בס"ד, אלו"ל תשע"ב
לידידי נ"י.

אף שאחז"ל קנאת סופרים וכו', זה דווקא להתעורר לנצל כוחותיו ויכולותיו, שהרי נפש המשכלת נעה בין שני קטבים, לא עליך המלאכה לגמור [נגד יאוש ופזיון דים] ואין אתה ב"ח [נגד עצלות וטפיחה עצמית על השכם], והחכמה [כנבל המדות] להאיד לו הצד הנצרך לו כרגע נגד חושך היצ"ד, אבל בעצם כשמשים אדם אל לבו שתכלית האמיתית של לימודו היא לדיקה בהשי"ת [והו בכלל הדבק בחכמים ובתלמידיהם] א"כ מה לו ולהשיגיהם של אחרים, וידוע מאמר פשיסחא שלא היה רוצה להתחלף עם אה"ה וכו', והגם שאנו עדיין בדרגה של לימוד שלא לשמה ע"מ שיקדאוני רבי וכו' [וכך הוא הסדר, מתוך שלא לשמה [דייקא] בא [יותר ויותר להאיד ולהרגיש] לשמה].